

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Костюк Юлії Михайлівни на тему

«СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ НЕОЛЕКСИКОН УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ У ФОРМАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОМУ ТА СОЦІОНОРМАТИВНОМУ АСПЕКТАХ»

(Тернопіль, 2021. 251 с.),

подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки
зі спеціальності 035 Філологія

У річищі сучасних тенденцій лінгвоукраїністики особливе місце належить дослідженням, скерованим на різнобічні студіювання суспільно-політичної лексики, що зумовлено насамперед експансією відповідної сфери в Україні через події, що стартували у 2014 році й, на жаль, тривають дотепер. Традиційно осягнення феномену суспільно-політичного лексикону здійснюється із залученням інструментарію структурної лінгвістики для детального висвітлення одного чи бодай кількох його аспектів – структурно-семантичного (Я. Снісаренко), функційного (І. Холявко), дериваційного (В. Громовенко). Безсумнівно, в цьому руслі вчені-лінгвісти зробили чимало (див., напр., праці О. Стишова, Л. Струганець, О. Загородньої), проте й досі відчутно бракує комплексних досліджень суспільно-політичного лексикону, що вможливили б отримати цілісне уявлення про його генезу та загальні формально-семантичні й соціонормативні ознаки. Саме в такому ракурсі проведено дисертаційне дослідження Юлії Михайлівни Костюк, що опиняється на вістрі актуальності не лише через свій поліаспектний характер, а також і завдяки вдалій спробі ємного аналізу суспільно-політичного неолексикону української інтернет-комунікації на синхронному зрізі 2014–2019 рр., заповнюючи тим самим лакунарні сегменти в українській

лінгвістичній думці й поглиблюючи знання про мовний імідж та функційні потенції текстових зразків Інтернет-дискурсу.

Праця Юлії Михайлівни видається цілком завершеним самостійним продуктом науково-дослідної роботи «Лексична ідентичність національної мови: баланс питомого і запозиченого» (НДР № 0119U100476), у межах якої працюють представники кафедри української мови та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Її наукова новизна також є очевидною і мотивується тим, що уперше запропоновано авторський підхід до здійснення п'ятиетапного інтегрального аналізу суспільно-політичного неолексикону та презентовано відповідні результати з виокремленням новотворів, неозапозичень, неосемантів і багатокomпонентних номінацій. До новацій роботи вналежнюємо й моделювання семантичної стратифікації суспільно-політичного неолексикону з детальною об'єктивацією п'яти тематичних груп («Суспільство. Держава», «Право», «Політика», «Економіка», «Військова справа»), а також і характеристику низки соціонормативних ознак суспільно-політичних неолексем, що функціонують в інтернет-виданнях і соціальних мережах, з огляду на те, що до п. Костюк зазначені питання залишалися на периферії наукової уваги.

Обґрунтованість наукових положень, переконливість висновкових тез, а також їхня достовірність не викликають сумнівів, оскільки Юлія Михайлівна обрала комплексний методологічний апарат, застосувавши загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи, що повністю відповідають онтології об'єкта та предмета дослідження. Однак в описі використаної методології дисертантці варто було б деталізувати методи та методики й розмежувати їх, адже, напр., компонентний аналіз є різновидом структурного методу, а функційний метод охоплює низку методик, серед яких контекстуально-інтерпретаційний аналіз, дискурсний аналіз тощо.

Вагомість опонованої праці увиразнює її матеріал, оскільки дослідження проведено на значному масиві фактажу – понад 6 тис.

мікроконтекстів, узятих із маловивчених до сьогодні з лінгвістичного погляду джерел, якими послужили «публікації загальнонаціональних інтернет-видань («Українська правда», «Тиждень», «УНІАН», «Громадське» та ін.), дописи і коментарі на суспільні й політичні теми у блогах та спільнотах у соціальних мережах «Фейсбук» і «Твіттер» (с. 20 дис.). Це стало надійним опертям не лише для успішної реалізації мети та завдань дисертації, а й употужнило її теоретичну та практичну цінності, оскільки представлений у роботі лексично й стилістично поліманітний ілюстративний матеріал прислужиться насамперед лексикографам та історикам мови, а також може бути використаний і під час викладання курсів із дериватології, лексикології, стилістики української мови, політичної та комунікативної лінгвістики. Особисто рецензент упевнена, що окремі фрагменти дисертації стануть певним внеском і для парадигми Інтернет-лінгвістики, що якраз переживає період свого бурхливого розвитку.

Оцінюючи зміст, структурованість та завершеність дисертаційної праці, маємо акцентувати на її інформаційній глибині, аргументативному характері та логічності.

Вступна частина дисертації має традиційну будову й містить пояснення актуальності обраної проблематики, чітке визначення мети та завдань дослідження, його об'єкта та предмета, короткий, проте ємний опис доцільності використання певних методів, інформацію про джерельну базу та фактичний матеріал, доведення наукової новизни, теоретичного та практичного значення праці. У вступі також наведено дані про апробацію результатів дослідження, опубліковані праці за його матеріалами, описано структуру, що повністю відповідає чинним нормам.

Тектоніка основного корпусу дисертаційної праці моделює логіку дослідницьких пошуків п. Костюк: від презентації теоретичних засад дослідження суспільно-політичного неолексикону інтернет-комунікації (Розділ 1) до представлення семантичної стратифікації суспільно-

політичного неолексикону (Розділ 2), його формальних виявів (Розділ 3) та соціонормативних ознак (Розділ 4).

Теоретичний за своїм змістом перший розділ «ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО НЕОЛЕКСИКОНУ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ» (с. 23–65) представляє аналітичний огляд генези, витоків та актуальних на сьогодні підходів до лексикологічних досліджень політичної комунікації, презентує масив категорійних ознак суспільно-політичного неолексикону, доводить релевантність звернення до Інтернет-текстів у дослідженні низки мовних явищ і фактів, а також знайомить із алгоритмом інтегрального аналізу суспільно-політичного неолексикону інтернет-комунікації. У заявлених п'яти етапах алгоритму дослідниця мотивувала застосування відповідної логіки дій та методів, із чим ми повністю погоджуємося. Загалом розділ є цілісним, переконливим, логічно пов'язаним із наступними частинами роботи, однак у ньому все ж варто було б дотримуватися єдиного підходу в уживанні таких термінів, як «дискурсний» (с. 23) і «дискурсивний» (с. 26), чи ж навести переконливі підстави для їхнього ототожнення.

Другий розділ дослідження «СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ НЕОЛЕКСИКОН У СЕМАНТИЧНОМУ АСПЕКТІ» (с. 66–94), як і наступні, має вже суто практичний характер і, крім огляду наявних у мовознавстві класифікацій суспільно-політичної лексики, містить модель семантичної стратифікації суспільно-політичного неолексикону інтернет-комунікації з детальним представленням у ній п'яти тематичних груп – «Суспільство. Держава», «Право», «Політика», «Економіка», «Військова справа». В межах цього розділу заслуговує на схвалення твердження дисертантки про те, що «суспільно-політична лексика – дифузна структура» (с. 70 дис.), що також унаочнено відповідним рисунком і підтверджено доречним ілюстративним матеріалом, який демонструє т. зв. перетини не лише між тематичними групами, а й підгрупами та мікрогрупами.

Третій розділ «ФОРМАЛЬНІ ВИЯВИ НОВОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ» (с. 95–135) відзначається синтезованим характером, оскільки в ньому дисертантка ретельно представила специфіку словотворення суспільно-політичної лексики інтернет-комунікації, насамперед новотворів і неозапозичень, дослідила походження неосемантів, розробила т. зв. морфологічні формули творення багатокomпонентних номінацій. Заслугове на схвалення й те, що Юлія Михайлівна здійснила не лише кількісні підрахунки частотності репрезентації тих чи тих формальних виявів суспільно-політичної лексики, а й установила, в яких джерелах та з якою метою вони можуть об'єктивуватися. Єдине побажання до цього розділу полягає в необхідності пояснення та розширення тези дисертантки «Для позначення нових одиниць суспільно-політичної лексики уживаємо синонімічні терміни “лексична інновація”, “неологізм”, “неолексема”» (с. 95 дис.), що дало би більш чітке уявлення про авторське розуміння зазначених понять.

Найбільш «ідеоцентричним» і показовим, із нашого погляду, є четвертий розділ дослідження «СОЦІОНОРМАТИВНІ ОЗНАКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО НЕОЛЕКСИКОНУ» (с. 136–173), в якому зосереджено увагу на таких ознаках, як варіантність, стиль, образність, експресивність, ідеологічна конотованість. Викликає особливе схвалення в межах цього розділу останній параграф під назвою «Ідеологічна конотованість неолексики як маркер поляризації суспільства», в якому нам імponує виокремлення та деталізований опис етапів творення й функціонування суспільно-політичної неолексики, що певною мірою представляють собою концепти – «Євромайдан», «Зрада чи перемога?», «Порохоботи проти зелеботів». У параграфі чітко та вичерпно презентовано виокремлені п. Костюк сценарії, за якими, потрапляючи в українську мову, концепти російської пропаганди зазнають семантичних і стилістичних трансформацій, – відторгнення, віддзеркалення, засвоєння та ігнорування.

Дієвість пропонуваніх сценаріїв підкріплено й унаочнено доречним ілюстративним матеріалом.

Загальні висновки дисертаційної праці, як і висновкові положення до розділів, є доволі розгорнутими та інформативними, повністю віддзеркалюють зміст розділів і корелюють із сформульованою у вступі метою та завданнями. Додатки до дисертації унаочнюють виконану роботу та увиразнюють широту проведеного дослідження. Список літератури містить 254 бібліографічні позиції, з-поміж яких 72 – іноземними мовами, що лише наголошує на глибині опонованої праці.

Повнота викладення наукових положень дисертації та її висновків в опублікованих працях доведена тим, що їх представлено науковому світу в загальній кількості вісім праць, із яких 1 стаття – у журналі, що індексується наукометричною базою Scopus; 3 статті – у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»); 1 підрозділ – у монографії, виданій у країні ЄС; 3 публікації – у матеріалах і тезах конференцій. Заявлена кількість, якість, обсяг та зв'язок публікацій зі змістом дисертаційної праці повністю відповідають чинним вимогам, як і відповідає дійсності апробація на наукових заходах, серед яких вісім міжнародних, дві всеукраїнські конференції, засідання філологічних комісій, кафедри та звітні наукові конференції професорсько-викладацького складу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Роботу Юлії Михайлівни Костюк відзначає високий фаховий рівень, скрупкульозність опрацювання джерельної бази й логічність викладу, а також комплексність методології. Водночас у ній наявні певні авторські твердження, що потребують публічного обговорення й уточнень, хоч варто наголосити, що вони не стосуються концептуального стрижня дисертації, а радше окреслюють вектор для майбутніх студіювань дисертантки та мають рекомендаційний характер.

1. Серед субстратних ознак інтернет-комунікації авторка називає мультимодальність (с. 54 дис.), однак, за твердженням Т. ван Левена, ця

ознака властива взагалі природній комунікації й навіть звичайний похід до супермаркету є типовим мультимодальним процесом, у якому задіюються зоровий, слуховий та інші канали передавання інформації. Звідси впливає питання: чи доцільно вважати мультимодальність ознакою інтернет-комунікації?

2. Здійснюючи спробу змодельовати семантичну стратифікацію суспільно-політичного неолексикону, авторка пише: «... досліджувана лексична множина об'єднує неоднорідні за походженням і семантикою одиниці, зв'язки між якими значною мірою зумовлені структурою зовнішнього світу і реалізуються через низку тісно переплечених сфер суспільно-політичного життя, вважаємо доцільним виділити у суспільно-політичному неолексиконі другого десятиліття ХХІ ст. п'ять тематичних груп: «Суспільство. Держава», «Політика», «Право», «Економіка» і «Військова справа» (с. 70 дис.). Погоджуючись із цією тезою, ми все ж не знаходимо відповіді на питання: чому в суспільно-політичному неолексиконі другого десятиліття ХХІ ст. виокремлюється лише п'ять тематичних груп і за яким принципом реалізовувалася ця дослідницька операція?

3. Досліджуючи експресивність як соціонормативну ознаку суспільно-політичного неолексикону, авторка виявляє «у суспільно-політичних текстах моду на полікодовість комунікації» (с. 172 дис.), однак заявлену тезу залишає без додаткових коментарів та ілюстрацій, які, проте, безсумнівно, аргументували б спостереження дисертантки.

Загалом же дисертаційна праця засвідчує філологічну ерудованість Юлії Михайлівни Костюк, її вміння критично осмислювати мовознавчі теорії, синтезувати методологічні підходи, грамотно аналізувати значні масиви мовних явищ і фактів та структурувати їх.

Наведене дає підстави твердити, що дисертація «СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ НЕОЛЕКСИКОН УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ У ФОРМАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОМУ ТА СОЦІОНОРМАТИВНОМУ АСПЕКТАХ» відповідає всім вимогам «Порядку

проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, зі змінами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 608, а також вимогам Міністерства освіти і науки України, що передбачені для наукових праць такого рівня. Її авторка, Юлія Михайлівна Костюк, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського

С. О. Каленюк

Підпис доц. Каленюк С. О. засвідчую

*Ученый секретар
Миколаївського національного
університету імені В. О. Сухомлинського*

К. В. В. Каленюк